

SERGEY EFİMOVİÇ MALOV'UN İLMÎ VE İÇTİMAÎ FAALİYETLERİ*

E.İ. UBRYATOVA

Günümüzde Türkoloji ilmi, Türk dili ailesindeki bütün milletlerin dilini, dil yapısını, tarihini, arkeolojisini ve etnografyasını birleştiren bir disiplin haline gelmiştir.

Hepimizin bildiği üzere Sovyetler Birliği ailesinde Türk dillerinde konuşan milletlerin önemli bir yeri vardır. Sovyetler Birliği'nin on altı cumhuriyeti içerisinde 5 Sosyalist Cumhuriyetin halkı Türk dillerinde konuşmaktadır. Bunlar: Azerbaycan, Kazak, Kırgız, Türkmen ve Özbek Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri; bununla birlikte 5 özerk cumhuriyet daha vardır ki bunlar da Türk asıllı cumhuriyetlerdir: Başkurt, Karakalpak, Tatar, Çuvaş, Yakut cumhuriyetleri ve 3 özerk bölge: Hakas, Tuva ve Dağlık-Altay bölgeleri.

Çarlık yönetimi bu milletleri acınacak durumda bırakmıştı. Bunların çoğu göçebe veya yarı göçebe bir hayat yaşamakta, ekonomik ve siyasî yönden geri kalmış, Çarlık ve yerli yönetimlerin baskısı altında ezilmiş bir haldeydiler. Bu milletlerin kültür düzeyinin ayırıcı özelliği: Okuma-yazma oranının düşüklüğü ve dinin hakimiyeti: İslam: Özbek, Tatar, Başkurt, Azeri, Kazak, Kırgız, Türkmen ve diğer küçük halklar; ilkel bir dünya görüşünü yansıtan Şamanizm: Yakut, Hakas, Şor, Altay; Budizm: Tuva vb. şeklinde tarif edilebilir.

Ekim devrimine kadarki geçen süreç içerisinde bu milletlerin dil ve yaşam tarzlarını inceleyen Türkoloji uzmanlarının sayısı çok azdı. Bizzat bu milletlerin içinden çıkan dil uzmanları ise parmakla sayılabilecek kadar azdı. (Azeri, A. Kazembek, Hakas, N.F. Katanov). Türkoloji uzmanlarının belli bir amacı yoktu. Bundan dolayı tüm Türk milletlerinin incelenmemesi gayet doğaldı. Sosyalist Ekim Devrimi öncesinde Türkologlar tarafından incelenen milletler ise düzenli bir şekilde incelenmemişlerdi.

Sosyalist Ekim devriminden sonra Türkoloji'nin durumu köklü bir şekilde değişti. Bunun sebebi ise inceleme konusu olan Türk milletlerinin durumlarında meydana gelen köklü değişimlerdi. Stalin'in dediği gibi, "*Ekim Devrimi eski zincirleri kopartmış, unutulmuş milletleri ortaya çıkartarak onlara yeni hayat ve olgunluk kazandırmıştır*".¹

Siyasî bilgeliklerle dolu Lenin-Stalin ulusal siyasetinin aşamalı bir şekilde tatbikata konulması, geri kalmış, baskılar altında ezilen milletlerin dirilmesine vesile olmakla birlikte yeni tip bir ulus ortaya çıkardı. İ.V. Stalin "Ulusal problem ve Leninizm" adlı makalesinde bu durumu şöyle değerlendirmiştir:

"Dünyada başka uluslar da vardır. Bunlar, yeni Rusya'da kapitalizmin yıkılmasıyla burjuva ve millî partilerin yok olmasıyla, Sovyet düzeninin kurulmasıyla eski ulusların temelleri üzerine kurulan Sovyet uluslarıdır.

İşçilerin sınıfı ve onun enternasyonal partisi onları birbirlerine bağlayan ve yöneten bir güçtür. Kapitalizmin kalıntılarını yok etmek için ve muzaffer bir şekilde Sosyalizmin kurulması için ulusun içindeki işçi ve köylüler birliği; ulusal azınlıkların gelişmesi adına ulusal ve sosyal baskıyı yok etme; enternasyonalizmin yerleştirilmesi adına milliyetçiliği yok etme ve dostluğu pekiştirme; sömürgeci ve istila politikasını

* *Tyurkologičeskiy Sbornik*, 1951, s.4-23.

¹ İ.V. Stalin, Yazılar, Cilt 7, s. 139.

takip edenlere, emperyalist savaşlarına karşı aynı cephede bulunma, bu ulusların manevi ve sosyo-politik yüzüdür².

Sovyetler Birliği devletinin 33 yıllık yaşamı içerisinde–milletler için kısa bir sreedir–Lenin-Stalin ulusal politikasının uygulanması sayesinde bizim milletlerin yaşam tarzları köklü bir Şekilde değişmiştir. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri ve özerk bölgeleri SSCB'nin eşit haklarına sahip üyeleridirler. Her cumhuriyet ve özerk bölge kendi devlet düzenine sahiptir; milletlerin ana dili resm dildir, bu resm dil vasıtasıyla cumhuriyet ve özerk bölgeler yönetilir, genel ilköğretim yapılır, gazete, kitaplar ve edebî eserler yayınlanır. Bu cumhuriyetlerin ekonomik hayatı, oralarda büyük sanay merkezlerinin ve zengin kolhozların oluşturulmasıyla nitelendirilir.

Özellikle milletlerimizin kültür yönündeki değişimleri büyüktür. Şekil olarak ulusal, muhtevası yönünden sosyalist olan ve halkları Türk dillerinde konuşan cumhuriyetlerde çok uluslu ülkemizin başka milletlerinde olduğu gibi herkesin okuma-yazma bilmesi: Çok gelişmiş okulların, orta ve yüksek ğretim müesseselerin, kulüplerin, kültür evlerinin, tiyatroların ve başka ğitim kurumların kurulması Şeklinde nitelenir. Bunların hepsi, yerli halktan olup çok iyi ğitilmiş, ana dilini iyi bilen kadroların bulunmasını gerektirir. Tüm cumhuriyetler ve özerk bölgelerde ilmî araştırma yapan, teorik ve pratik çalışmalarda bulunan dil, edebiyat ve tarih enstitüleri bulunmaktadır. Bu kurumlarda çalışan kadroların çoğu yerli halktandır. Bazı Trk dilli cumhuriyetlerde ilmî kurumlar o kadar gelişmiştir ki bu müesseselerdeki kadrolar esas alınarak birçok ilimler akademisi kurulmuştur. Fakat bunların tümü, bir anda ve kolay bir Şekilde olmamıştır. Aşamalı ve metodolojiye uygun hareket eden parti ve hükümet tarafından yönetilen işçi toplumu tarafından böyle muhteşem ve parlak neticeler elde edilmiştir. Türkologlar, kültür cephesinde emek sarf eden işçiler sıfatıyla bu çalışmalara dahil edilmiştir. Önceleri kendi hayatlarını tehlikeye atmak suretiyle inanılmaz bir riske girip Türk dillerini, etnografyasını ve tarihini Őahs olarak araştıran lkemiz Türkologları yukarda kısaca değindiğimiz Őartların değişmesi ile çok güçlü bir bilim ordusunun fertleri haline getirilmişlerdir. Elbette ki bu Türkologların oğunun Trk dilli milletlerden olması Lenin-Stalin'in ustaca uyguladıkları milli siyasetinin parlak neticelerindedir.

O dönemde, henüz yerli kadroların bulunmadığı ya da teorik ve pratik olarak zayıf olduğu sıralarda, Sovyetler Birliği'nin bazı Türkologları yazı ve edebî dil kurallarının sistematikleştirilmesinde, dillerin öğretilmesinde ve kadroların yetiştirilmesinde çok aktif bir Şekilde çaba sarf etmişlerdi.

Bu makale, Türkoloji sahasında ilmî ve pedagojik faaliyetleriyle tanınmış, çok büyük pratik tecrübeye sahip, Eski ağ ve ağdaş Türk Dillerine dair yapmış olduğu araştırmalarla tanınan S.E. Malov'a adanmıştır.

S.E. Malov Kazan Şehrinde 16 Ocak (eski bilgilere göre 4 Ocak) 1880 tarihinde dünyaya gelmiştir. Türkoloji'ye olan ilgiyi babasından geçmiştir. Babası, Evfimiy Aleksandroviç Malov Ortodoks kilisesinin baş papazı, Kazan Ruhban Akademisi Müslümanlara Karşı Misyoner Bölümünün profesörü idi. Bahsi geçen akademide Tatar, Arap ve Eski İbrani dillerinin hocalığını yapmış, İslam, kiliseler tarihi, misyonerlik tarihi ve ağdaş yaşamdaki durumları, Tatar ve Çuvaş milletlerin etnografyaları hakkında bir çok eser yazmıştır.

İlk zamanlar S.E. Malov da buna benzer faaliyetlere hazırlanıyordu. Ruhban okulunu bitirdi, sonra Ruhban mektebi, ondan sonra ise Kazan Ruhban Akademisinden mezun oldu.

² İ. V. Stalin, Yazılar, Cilt 11, s. 339.

Tatar dili ve etnografyası derslerini takip etmesi ve İslam dinini öğrenmesi S.E. Malov'da doğrudan doğruya Türkoloji'ye karşı bir ilgi uyandırdı. Kazan üniversitesine bağlı Arkeoloji-Tarih ve Etnografya Cemiyetinin toplantılarına katılmaya başlayan Malov, Kazan Ruhban Akademisindeki Tatar ve Arap dili derslerine paralel olarak, N. F. Katanov'un üniversitede vermiş olduğu derslere de katılmaya başladı. Aynı yıllar babasının maddi yardımlarıyla, Çistopol ve Sviyaj bölgelerine Tatar lehçeleri ile ilgili materyalleri toplamak amacıyla ilk seyahatini yaptı. Bu seyahat sırasında topladığı bilgileri 1904 tarihli "Kazan Üniversitesinin Bilimsel Notları" ekinde "Mişarlara Gezi" adlı makalesinde yayımladı.

S.E. Malov'un ilmi ilgileri 1904 senesinde, Türkoloji ve İslam teolojisi derslerini gördüğü Ruhban Akademisinden mezun olduğu sıralarda ortaya çıktı ve büyük ilgisi neticesinde 1909 yılında mezun olduğu Sen Petersburg Üniversitesi Şarkiyat Fakültesi Arap-Fars-Türk Dilleri Bölümünü kazandı.

Üniversite yıllarında Türk filoloji uzmanı prof. V.D. Smirnov ve Fars dili uzmanı Prof. V.A. Cukovskiy'den ders alan Malov, bunların yanı sıra, mecburi olmasa da Prof. P.M. Melioranskiy, Prof. İ.A. Boduen de-Kurtene, Prof. S.K. Bulıç ve başka ünlü profesörlerin derslerine de katıldı.

Fakat S.E. Malov'un ilgisi, Prof. V.D. Smirnov'un çok önem vererek ders okuttuğu yapay Türk Edebiyatı diline değil, üniversitede ders vermeyen ve canlı olarak nitelendirilen ve halihazırda konuşulan Türk dillerine ağırlık veren İlimler Akademisi üyesi V. V. Radloff'un halkasına daha yakındı.

S.E. Malov'un genel ilgi alanı, akademi üyesi V.V. Radloff'un üzerinde çalışma yaptığı alanlarla bir birini tutuyordu. Bu yüzden daha öğrencilik yıllarından itibaren Radloff'un ilim araştırmaları çizgisine giren Malov, bahsi geçen konuyla alakalı yapılmakta olan çalışmalarda aktif olarak rol almaya başladı. Neticede, V.V. Radloff, S.E. Malov'un (kendî ifadesiyle "özel") resmi olmayan rehberi konumundaydı.

S.E. Malov, V.V. Radloff'un yanında Altay Türk dilleri ağırlıklı olarak çalışmalar yapıyordu. V.V. Radloff, gerçekleştirdiği faaliyetlerin tümünde S. E. Malov'un aktif katılımını sağlıyordu. V.V. Radloff, onu daha sonra Rus Komitesi tarafından Çin, Orta ve Doğu Asya ülkelerine araştırmalar yapması için göndermek amacıyla göz önünde bulunduruyordu. Bundan dolayı deneme olarak onu 1908 yılın yaz aylarında Tomsk bölgesinde yaşayan Şor ve Çulımlar'ın arasına göndermiştir. Bu ilmi gezi esnasında S. E. Malov tarafından toplanan materyaller kısmen de olsa yayınlanmıştır¹.

1909 tarihinde S.E. Malov, V.V. Radloff'un önceden planladığı gibi Rus Komitesi tarafından Orta, Doğu Asya ve Batı, Orta Çin bölgelerinde yaşayan Türk kabilelerinin (özellikle Sarı Uygur ve Salarların) dil ve yaşam tarzlarını öğrenmek üzere bu halkların arasına gönderildi.

O zamanlar seyahat etmek çok zahmetli bir işti ve belirlenen bölgelere ancak at ile gidilebildiği için çok uzun zaman alırdı. Fakat etnografya uzmanı ve dil bilimcileri için bu avantajlıydı, çünkü yerli halkla daha çok diyalog içerisine girme fırsatı doğuyordu. Yolculuk sırasında S.E. Malov, Kazak, Kırgız, Özbek ve Uygurların dil ve yaşam tarzlarıyla son derece yakından tanışma imkanı buldu. Bu seyahat iki sefer yapıldığı için çok zengin materyal toplandı. Daha sonraları S.E. Malov topladığı bu materyalleri

¹ *Otčet o komandirovke studenta Vostoçnogo fakulteta S. E. Malova. İzv. Russkogo komiteta dlya izučeniya Sredney i Vostoçnoy Azii*, 1909, No: 9, s. 35-46. "Şarkiyat Fakülte Öğrencisi S. E. Malov'un İş Sefer Raporu. Rus Komitesinin Orta ve Doğu Asya Ülke Araştırmaları Bülteni, 1909, No: 9, s. 35-46."

Kazak, Kırgız, Özbek ve Uygur halklarına dair kaleme almış olduğu makalelerinde kullanmıştır.

Seyahatin asıl amacı, Batı ve Orta Çin bölgelerinde yaşayan çok sayıda Uygur gruplarını, onların dillerini, folklorunu, yaşam tarzlarını ve inançlarını araştırmak idi. Uygurların değişik grupları arasında S.E. Malov yaklaşık dört yıl kalmıştır.¹

Malov tarafından Batı ve Orta Çin'de yaşayan Sarı Uygur, Lobnor ve Hamilerin dil ve folklorlarıyla ilgili çok önemli bilgiler toplanmıştır. Fakat bu halkların dillerini konu alan az sayıda çalışma yayınlanmıştır.² Materyallerin temel kısmı ise incelenerek baskıya hazır hale getirilmelerine rağmen henüz yayınlanmamıştır. Onların arasında el yazması metinlerin birinci ciltleri baskıya hazırlanmaktadır: *Yazık Jeltih Uygurov* "Sarı Uygur Dili" (20 sayfa), *Yazık Lobnorets* "Lobnor Dili" (20 sayfa) ve *Hamiyskoe Nareçie Uygurskogo Yazıka* "Uygur Dilinin Hami Lehçesi" (20 sayfa). Dil ve folklorla alakalı kayıtlar fonografla yapılmıştır. S.E. Malov tarafından getirilen kayıtlar SSCB İlimler Akademisi Folklor Komisyonunda muhafaza edilmektedir. Fonograf yardımıyla Uygurların müzik ve şarkılarıyla ilgili materyaller de toplanmıştır. Bu materyaller İ.A. Kozlov'la kontrol edilmiş ve baskıya hazır hale getirilmiştir – *Muzika i Pesni Tyurkov Zapadnogo Kitaya* "Batı Çin Türklerinin Müzik ve Şarkıları" (10 sayfa). Günlük defter kayıtlarıyla ilgili materyaller ise seyahat yazıları şeklinde işlenmiştir – *Sredi Tyurkov Zapadnogo Kitaya. İz Puteşestviya 1909-1911 gg. İ 1913-1914 gg.- Uyguri-Musulmane, Uyguri-Buddisti i Saları* "Batı Çin Türkleri Arasında 1909 – 1911 ve 1913-1914 Yılları arasında yapılan Seyahatler – Müslüman-Uygurlar, Budist Uygurlar ve Salarlar" (30 sayfa).

S.E. Malov, Batı ve Orta Çin gezileri sırasında Vunfigu (Gansu eyaleti) kasabesindeki mabette "*Altun Yaruk*" adlı eserin el yazması metinler halinde dağılmış 235 sayfasını bulma imkanı bulmuştur. Yerli halk ve bürokrasi yardımcılarıyla bu eserin kalan kısmı da bulunmuştur. Yapılan bu keşif sayesinde ilmi çalışmalar için Eski Uygur edebî dilinin eşsiz eseri muhafaza edilmiştir.³

S.E. Malov, Batı Çin Uygurlarına seyahatleri sırasında Uygur gruplarının dil ve etnografyalarıyla ilgili yapmış olduğu çalışmalar ve ondan sonra bu çalışmaların değerlendirilmesi sayesinde Uygur dili üzerinde uzman unvanı almıştır.

S.E. Malov Batı Çin'e yaptığı ikinci seyahatinden dönünce yüksek lisans tezi savunmasına hazırlanmaya başladı. 1916 tarihinde savunmasını yaptı ve 1917 yılında ilk önce Kazan'da, daha sonra 1922 tarihinde Petrograd şehrinde ders okutmaya başladı.

Hatırlamaya değer başka bir nokta ise S.E. Malov'un Türk dillerinde konuşan cumhuriyetlere kadrolar hazırlayan en önemli yüksek öğretim müesseselerinde görev aldığıdır. İslam dinini öğreten üç yıllık kurslar (Kazan, 1918-1919), Halk Eğitim Enstitüsü (Kazan, 1919), Çağdaş Doğu Diller Enstitüsü (Leningrad, 1923-1938), Orta

¹ 1909'dan 1911'e ve 1911'den 1913 yılına kadar; bk. Onun raporlarına: Uygur ve Salarlara Olan Seyahatten Rapor. Rus Komitesinin *Russkogo Komteta dlya izuçeniya Sredney i Vostoçnoy Azii* "Orta ve Doğu Asya Ülke Araştırmaları Bülteni", seri II, 1912, No:1, s. 94-99; S. E. Malov'un Uygurlara Olan İkinci Seyahatten Rapor. Rus Komitesinin Orta ve Doğu Asya Ülke Araştırmaları Bülteni, seri II, 1914, No:3, s. 85-88.

² Örnek olarak bk. : Sarı Uygurların Masalları. Ölümsüz Eski Çağlar, 1912, II – IV. Baskı, s. 467-476; Sarı Uygurların Hikaye, Ata söz ve Bilmeceleri. Ölümsüz Eski Çağlar, 1914, III – IV. Baskı, s. 305 – 316.

³ Bilim adına bu bulgunun önemi için SSCB BA N. K. DMİTRİYEV'in makalesine bak. : *Trudi Russkih Uçenih v Oblasti Tyurkologii* "Rus Bilim Adamlarının Türkoloji Sahasındaki Çalışmaları" (MDU, 1)

Asya Devlet Üniversitesi (Taşkent, 1923-1927), Doğu Sovyet Azınlıklar Kursu (Leningrad, 1929-1930), Kızıl³ Profesörlük Enstitüsü (Leningrad, 1930) ve Kuzey Halkları Enstitüsü Doktora Bölümü (Leningrad, 1934-1938)

S.E. Malov 1934 yılında Dil ve Düşünce Enstitüsüne davet edildi. O tarihten itibaren S. E. Malov Enstitü faaliyetlerine Türk Dili Masası başkanı (daha sonra bölüm başkan) olarak aktif bir şekilde katıldı.

S.E. Malov 1939 tarihinde SSCB İlimler Akademisinin muhabir üyesi oldu.

1945 yılında Kazakistan toplumu S.E. Malov'un doğumunun altmış beşinci, ilmi ve pedagojik faaliyetlerinin kırkinci yıl dönümünü sıcak bir şekilde kutladı. Bu toplantıya savaş sonrası yaşanan zor günlere rağmen Kırgızistan ve Özbekistandan delegeler geldi. SSCB Akademisinin Kazakistan şubesi olan Dil ve Edebiyat Enstitüsünde yıl dönümü kutlamalarına yönelik olarak dönem toplantısı düzenlendi. Bu toplantıda 10 değerli ilim adamı konuşma yaptı. Daha sonra, 1946 yılında, SSCB İlimler Akademisinin Kırgızistan şubesi tarafından bahsi geçen yıl dönümü münasebetiyle "S.E. Malov'a Belek"² adlı derleme yayınlandı.

1945 tarihinde S.E. Malov'a, SSCB İlimler Akademisinin kuruluş yıl dönümü münasebetiyle "Kırmızı Bayrak" nişanı da verilmiştir. Bu değeri yüksek hükümet nişanı S.E. Malov'un ülke bilimine olan büyük hizmetlerine teşekkür niteliği taşımaktadır.

Türk dillerinin leksikolojisi, S.E. Malov'un özellikle önem verdiği bir alandı. Bu alanda nerdeyse kendine denk olan başka bir Türkolog yoktur. Birçok Türk diliyle; çağdaşlarla olduğu gibi tarihe karışmış olanlarla da olan tanışıklığı Malov'a Türk dillerinin kelime hazinesini inceleme imkanını sağlamış, ayrı kelimelerin değişik dillere geçmelerini, tarihlerini, mana değişikliklerini v. s. araştırmasına imkan vermiştir.

S.E. Malov, Türk dillerinin leksikolojisine dair yapmış olduğu araştırma faaliyetleri Türkolojiye adım attığı ilk günlerden itibaren başlamıştır. Çağdaş dilleri öğrenme ve Eski Türk dilleriyle ilgili anıtları inceleme çalışmaları sırasında topladığı materyaller müellifin bizzat kendisi tarafından hazırlanan kataloğa kayıt edilmişti. Çok nadir, az bilinen, yeni; kısaca S.E. Malov'un karşılaştığı her şey; Eski Türk Dillerinin kelime hazinesi, fonetik, morfolojik veya sentaksis özellikleri ile alakalı ulaşılmış olduğu bilgilerin tamamı onun kataloguna dahil edilmiştir.

Netice itibariyle Malov'un 45 senelik çalışma hayatı içerisinde topladığı materyaller, Türk dillerin incelenmesiyle ilgili tüm alanlarda istifade edilecek, özellikle bu dillerin tarihlerini araştırırken kullanılacak çok faydalı bilgi kaynaklarıdır. S. E. Malov'un bu kartoteki hali hazırda ilim dünyasına hizmet etmektedir, çünkü onun tüm dilci öğrencileri ve herhangi bir soruyu açıklığa kavuşturmak isteyen herkes bu fişlere müracaat etmektedir. S. E. Malov, herhangi bir soru, anlaşmazlık, tartışma konusu veya yeni bilgilerin kontrolü için eski materyallerin başka açıdan incelenmesiyle ilgili ulaşılmış olduğu bilgileri de bu geniş kart kataloguna toplardı.

S.E. Malov'un çalışmalarının büyük kısmı, sözlüklerle donatılmıştır: "Sarı Uygurların Dili", "Lobnorların Dili", "Uygur Dilinin Hami Lehçesi", *Zametki po Turkmenskoyu Yazıku i Yego Dialektam* "Türkmen Diliyle ve Lehçeleriyle İlgili Notlar". Baskıya verilen çalışmalarının içerisinde sözlükleri bulunan çalışmaları ise: *Obraztsı Drevnyurskoy Pismennosti* "Eski Türk Yazıtlarından Örnekler" (1926), "İbn- Muhanna Türk Dili Hakkında" (1928); V.V. Radloff'un *Pamyatniki Uygurskogo Yazıka* "Uygur

³ Bahsi geçen kelime Komünizmin simgesi olan renk ile alakalıdır. (Müt.)

² S. E. Malov'a Belek Makaleler Derlemesi. Frunze, 1946, 70 s.

Dilindeki Tarihi Anıtlar (1928) adlı eserine eklenen sözlük de S.E. Malov tarafından oluşturulmuştur.

S. E. Malov uzun yıllar Eski Türk dili sözlüğüne ait materyaller topladı. Dil ve Düşünce Enstitüsünde onun yönetimi altında eski Türk anıtlarından sözcükbilimiyle ilgili materyaller süzülde. Neticede, tüm Türk dilleriyle ilgili anıtları anlatan 100 000 karthk büyük bir bilgi kataloğu oluştu.

Kelime hazinesiyle ilgili materyaller S.E. Malov tarafından çok kısa fakat olgularla dolu eleştiri yazılarında sıkça gösterilir. Örneğin, “A.V. Anohin’in “Teleutların Anlayışına Göre Ruh ve Özellikleri” adlı makalesine eleştiriler veya son eleştiri yazılarından *Trudi po Drevnityurskoy Leksike* “Eski Türkçe’nin Leksikolojisine Dair Çalışmalar” (1947) v. s. Bu yönden onun eleştiri yazıları çok iyi incelenmeli ve bu yazıların içerisinde dağıtılan materyaller ise bir şekilde toplanmalıdır.

Leksikoloji ile alâkalı bir diğeri çalışma ise “İGOR Destanıyla İlgili Sözler’de Türkçe Kökenli Kelimeler” adlı makalesidir. Bu makalede Rus dilinin eski eserindeki, eski Türk kabile adları olarak kabul edilen, anlaşılmas kelimele açıklığa kavuşturulmuştur. S.E. Malov, çağdaş Türk dilleriyle alâkalı olarak geniş leksikolojik karşılaştırmalar sonucunda, bu büyük eserde eski Rusların komşuları olan Türklere ait makam, unvan ve lakapların geçtiğini ortaya çıkarmıştır. İster “İGOR Destanıyla İlgili Sözler” adlı eser dilini incelemek olsun, ister eski Türk dillerinin leksikolojisini araştırmak olsun bu çalışma çok büyük önem taşımaktadır.

Sözlüklerle ilgili çalışma sevgisi ve bu alanda toplanan materyaller S.E. Malov’u değişik Türk dili sözlüklerinin oluşmasında aranılan şahıs haline getirmiştir. Böylece o, E.K. Pekarskiy’in hazırlamış olduğu “Yakut Dili Sözlüğü”nün basılma aşamasına redaktör olarak iştirak etmiştir. S.E. Malov redaktör olarak, K.K. Yudahin’in hazırlamış olduğu “Kırgızca-Rusça” sözlüğünün baskı hazırlıklarında da aktif olarak yer almıştır. Bütün bunlardan başka S.E. Malov, A.N. Konov’la birlikte “Kaşgarlı Mahmut” adlı sözlüğün redaktöresini yapmıştır.

Türk dillerinden kelimeler benimseme alanında danışman olarak S.E. Malov “Çağdaş Rus Edebiyatı Dili Sözlüğü” ve “Eski Rus Sözlüğü” adlı eserleri de yayına hazırlamaya katılmıştır.

Hiç abartısız söyleyebileceğimiz şey, S.E. Malov’un sözlüklerini elinden düşürmediği ve onları başından sonuna kadar okuduğudur. Türk dilleri ile alâkalı yeni bir sözlüğün yayınlanması onun için bir bayramdı. Nitekim bu meseleyle alâkalı bir yayın yapıldığı zaman mutlaka eseri konu alan bir yazı kaleme alırdı. Malov, hazırlanmasına bizzat kendisinin iştirak ettiği sözlükler üzerinde eser yayımlandıktan sonra da çalışmalarına devam ederdi.

Malov’un kendi branşı olmayan dil üzerinde sözlük hazırlama çalışmasının örneği - E.K. Pekarskiy’in “Yakut Dili Sözlüğü”dür. “Sözlüğünün” 7. baskısının önsözünde yazarın belirttiğine göre S.E. Malov bu çalışmayı 1925’te başlamış ve kısa aralıklarla çalışmasına devam ederek 1930’da bitirmiştir.

Malov’un bu sözlüğün hazırlanma çalışmalarına katılımının sebebi ise, birçok Yakutça kelimenin çağdaş veya eski Türk dillerinde aynı anlama gelebilecek başka bir eşinin bulunmasından kaynaklanmaktadır. Bu görev Yakut dilinin ses özelliklerine göre Yakutça herhangi bir kelimele Türkçe köken görme zorunluluğu yaşanmasıyla yakından ilgilidir. (örneğin, Yakutça fiil *yey* –“başka birisine tabi olmak”, Türk dillerinde ise *sev* –“sevmek” anlamına gelerek, fonetik olarak birbirine eş sesli olarak bilinir.) ve bu zor durum o dönemde birçok Türk dilinin sözlüğünün olmamasından dolayı Yakutça kelimeler ile Türkçe kelimeleri karşılaştırmak gereği duyulan

zamanlarda S.E Malov'un, genellikle kendi bilgilerine dayanmasına neden olmuş ve bu durum E.K. Pekarskiy'in "Yakut Dili Sözlüğünde" onu denetleyecek imkanı olmadığından dolayı S.E Malov'un notlarını S. M. (Sergey Malov)* olarak vermesine neden olmuştur. Böyle notlar E.K. Pekarskiy'in "Sözlüğünde" çoktur.

S.E. Malov'un ilmî çalışmalarının bir başka yanı ise eski Türk anıtlarının dillerini araştırmış olmasıdır. Bu alanda SSCB'deki tek uzman Malov idi.

Malov, öğrencilik yıllarında bile, eski mezar taşlarının üzerindeki yazıları okumak için hemen hergün bu taşların olduğu yerlere giderdi. 1905 yılında Kazan'a yakın Tetüş şehrine yaptığı yaz gezisinde orada bulunan bir mezar taşının fotoğrafını çekmiş ve bu taşın üzerindeki yazıların okunması ve tercüme edilmesi ancak 42 yıl sonra *Bulgarskie i Tatarskie Epigrafiçeskie Pamyatniki* "Bulgar ve Tatar Epigrafik Anıtları" adlı makalesinde yayınlanabilmiştir. Aynı makalede başka mezar taşları üzerindeki yazılara da açıklama verilirken, Malov, Kazan Valiliğine; Matveyevka köyüne 1907'de masraflarını kendisinin karşılayarak gittiğini ve oradaki mezar taşlarını araştırdığını yazmıştır. 1908 yılında Sen Petersburg üniversitesinde öğrenciyken Şor, Çulum ve Hakaslara yaptığı ilmî seyahatler sırasında ilk defa Yenisey yazıtlarıyla tanışan Malov, bu yazıtlar üzerindeki okunması son derece zor olan yazıları araştırmak için hemen bütün ilim hayatı boyunca uğraşmıştır.

Malov'un Merkezî ve Batı Çin'e yaptığı ilmî gezilerdeki asıl gayesi Sarı Uygur ve Salarları araştırmak ve bu toplumların yaşadıkları topraklardan bulduğu eski Uygur yazılarını okuyabilme imkanını bulmaktır. Bundan dolayı akademisyen V.V. Radloff, S.E. Malov'u Çin Türkistan'ındaki Uygur ve Salarların dilini araştırma yapmaya göndermişti. Gezi sırasında yerel halktan eski Uygur el yazısıyla yazılan kitapları soran Malov, bunları kendisi de araştırıyordu. Onun bu ilmî gezi esnasında göstermiş olduğu gayret neticesinde "*Altun Yaruk*" bulunmuştur.

El yazması eser Petersburg'a getirildiği günden itibaren, S.E. Malov ve V.V. Radloff onu araştırmaya ve yayına hazırlamaya başladılar. 1913 yılında İlimler Akademisinin "Bibliotheca Buddhica" kitapları serisinden 1. ve 2. kitaplar yayınlanmış, bu yayının kalan bölümleri ise 1914, 1915, 1917 yıllarında tamamlanarak basılma imkanı bulmuştur. V.V. Radloff tarafından Almancaya tercüme edilen tam yayın ise 1930 yılında, akademisyenin vefatından yıllar sonra yayınlanabilmiştir.

Bu eser eski el yazması eserlerin içinde araştırılarak yayını yapılan büyük bir çalışma olmuştur.

Daha sonra Malov, devamlı surette eski anıtların dillerini: El yazması eserleri, hukukî dokümanları, mezar taşları üzerindeki yazıları, kaya taşları veya eşyaların üzerindeki yazıları araştırma çalışmalarına devam etmiştir.

Eski Türk Dili dersi münasebetiyle S.E. Malov Taşkent şehrindeki Orta Asya Devlet Üniversitesi Şarkiyat Fakültesi öğrencilerine ders okuttuğu sıralarda, 1926 yılında *Obraztsy Drevneturetskoy Pismennosti* "Eski Türk Yazısından Örnekler" adlı kitapçığı sözlük ve önsözü ile yayınlanmıştı. Bu çalışmada Eski Türkçe yazılı anıtlardan parçalar yayınlanmıştır. Bu örnekler: Tonyukuk ve Kültegin yazıtlarından ve "Kutadgu Bilig" ile "Altın Yaruk"tan alınan metin örnekleridir. Bu kitap, ders uygulama kitapçığı olmasına rağmen eski Türk yazıtlarının diline dair yapılan araştırma çalışmaları tarihinde önemli bir adım olmuştur. Malov, bu kitapta araştırmacıların yaptıklarını göz önüne alarak kendisinin de çalışmalarından birçok konular eklemiştir. Bu çalışmanın önemini biz daha sonra dil, tarih, arkeoloji dallarında yayınlanmış kitaplarda dipnot olarak gösterilmesiyle de anlamış bulunuyoruz.

1926 yılında Taşkent şehrinde 100 nüsha olarak yayınlanan “Eski Türk Yazısından Örnekler” adlı kitap alanında ilim dünyasına kazandırılan ender eserlerden birisidir. Aynı zamanda bu kitapçık Türk dili, tarihi, arkeolojisi ve etnografyası branşlarında uzman yetiştirilmesi aşamasında da birinci dereceden kaynak olarak kullanılmaktadır. Kendi eğitim faaliyetlerinde eski Türk dilleri hakkında ders okuttuğu için S.E. Malov kendisi de böyle bir kitaba ihtiyaç duyuyordu. O, ders verirken değişik Türk dillerine ait birçok anıtı veya parçalarını tercüme etmiş ve derslerinde bu tercümelere istifa etmiştir. Sonuçta “Eski Türk Yazısından Örnekler, Metin ve Araştırmalar” adlı büyük eser ortaya çıkmıştır. Bu kitapta anıtlar hakkında bilgiler genel olarak verilmiş, anıtlar üzerindeki metinler tekrar yenileme (Runik, Uygur ve Arab harfleri) konusunda önce metin orijinal olarak verilmiş daha sonra doğru okunuşu yazılmış en sonda ise metnin tercümesi verilmiştir. Kitapta örnek verilen anıtlardaki kelimeleri içeren büyük sözlük de söz konusu eserin bir parçasıdır. “Eski Türk Yazısından Örnekler” tekrar yayınlanmaktadır ve bu eser çeşitli dönemlerdeki çeşitli ilim adamlarının eski Türk anıtları üzerindeki çalışmaları hakkında genel bilgi almamıza imkan vermektedir. Kitabın en önemli yanı ise S.E. Malov tarafından doğru okunan ve tercüme edilen anıtlar hakkında önemli bilgilere bu yayın sayesinde ulaşıyor olmamızdır. Bundan dolayı bu kitabın eski Türk anıtlarının araştırılması çalışmalarında yeni bir aşama olacağına dair güvenimiz tamdır.

Herhangi bir eski Türk abidesi üzerindeki yazıları okurken Malov, anıtın üzerindeki yazı tarzı ve bununla beraber fonetik ve morfolojik özelliklerini de göz önünde bulundurarak kabul ederdi. O, hiç bir zaman çalışırken kendinden bir şeyler eklemeyi, gereksiz diye herhangi bir ayrıntıyı atlamazdı. Metindeki bazı karışık noktaları hiçbir zaman yazarın yanlışlığı diye düzeltmezdi, çünkü bazen yazarın yanlışlığı olarak nitelendirilen karışık noktaların anıt üzerindeki metni sonuna kadar araştıramayan ilim adamının yanlışlığı olabileceğini bilirdi. Metnin tercümesi esnasında ise takip ettiği yol: Bir taraftan kelimelerin anlamını ve bu kelimeleri başka anıtların üzerindeki metinlerde okuduğu zaman kafasında oluşan gramer formlarını diğer taraftan ise çağdaş Türk dillerinin gramer özelliklerini göz önüne almak suretiyle doğru olana ulaşmaya çalışmak olmuştur. Bu özellik, anıtlar üzerindeki metinlerin çok eski tercümelerinin kalitesinin değişmesine ve metinlerin anlaşılmayan yerlerinin açıklığa kavuşturulmasına yardımcı olmuştur.

İki kitapta Malov, metinlerin çok titiz araştırma, tercüme ve metinleri araştırma, başka ilim adamlarının fikirlerinden, eski ve çağdaş Türk Dillerine ait materyallerinden istifa etmesinin sonucu olarak çok net metin ve tercüme ortaya çıkmıştır. Malov'un çalışma tarzı başka eski Türk anıtları üzerinde yaptığı çalışmalarına da aittir.

Profesör P.M. Melioranskiy'in anısına yazdığı “Türk Dili Hakkında İbn-Muhanna” çalışması bu duruma örnek olabilir. Bu çalışmasında S.E. Malov İbn-Muhanna'nın yeni bulunan el yazması kitabını titizlikle incelemek suretiyle P.M. Melioranskiy'in “Arab-Filolog Türk Dili Hakkında” adlı doktora tezinde kullandığı el yazma ile karşılaştırma yapmış ve eserde anlaşılmayan birçok konuyu aydınlatmış aynı zamanda sözlüğe de açıklama vermiştir.

Malov'un “Kutadgu Bilig”in üçüncü nüshasına dair (*İz teretey-rukopisi Kutadgu Bilig*) yazılan makalesi de aynı tipte yazılmıştır. S.E. Malov bahsi geçen çalışmada “Kutadgu Bilig”in eskiden V.V. Radloff ve başka akademisyenler tarafından okunmuş ve tercüme edilmiş metin parçalarını ve eski Uygur el yazması örneklerini karşılaştırmak suretiyle, özellikle ilim alanında yeni kullanıma giren Namangan elyazısı örneğinden istifa ederek açıklama vermiştir.

“Codex Cumanicus-Tarihi ve Eleştirisine” dair yapmış olduğu çalışmada ise XIII-XIV. yüzyıllarda Polov dilinde yazılar bulunan ender anıtların bazı parçalarının okunması ve tercümesine ait olmuştur. Bu makalesinde S.E. Malov, eserin metnini araştırarak, onun tarihini belirtmektedir. Makalenin geneli ise eserdeki Polov bulmacalarının okunması ve tercümesi hakkında yazılmıştır.

Zaman zaman S.E. Malov herhangi bir anıtın üzerindeki metni çeşitli Türk dilleri branşında eğitim alan kendi öğrencileri, yüksek lisans öğrencileri ve doçent adayları ile birlikte okuma denemelerinde bulunurdu. Bu özel okuma dersleri çok ilginç geçirdi. Çünkü Malov anıt üzerindeki metinlerin dil özellikleri ve anıtı yaratan halkın tarihî-etnografik özellikleri hakkında çok derin bilgiler verirdi. Bu okuma dersleri sırasında çağdaş ve eski Türk dillerinde mevcut olan materyaller örnek olarak kullanılırdı. Fakat Malov’un bu okuma derslerini organize etmesinde gütmüş olduğu amaç sadece öğrencilere anıt üzerindeki metinleri okumayı öğretmek değildi. Çeşitli Türk dilleri grubunda okuyan veya üzerinde çalışan öğrencilerle beraber araştırılması yapılan anıtın dilinden hareketle belki de tarihin herhangi bir dilinde hayatlarını beraber sürdüren toplumlara dair bilgiler yakalamak ve bir halkta kullanımdan çıkan bazı kelimelerin başka halkların dilinde hâlâ yaşıyor olması ihtimali; bu bilgilere ancak çeşitli dal ve dil üzerinde araştırma yapan ilim adamlarından oluşan kolektif bir çalışma grubu ile ulaşılabilmek imkanının ortaya çıkarmaktaydı. Dolayısıyla Malov’un bu derslerinden ortaya çok güzel sonuçlar çıkardı.

S.E. Malov’un eski Uygur hukukî dokümanlarının yayınlanmasında da büyük emekleri geçmiştir. V.V. Radloff Türkî dilli halkların tarihini araştırmada önemli yeri olan çok sayıdaki bu önemli tarihi vesikalarla ilgili çalışmaları hazırlamaktaydı. Fakat ölümü başladığı işi sonuna getirmeye imkan vermedi ve S.E. Malov hocasının yarım kalan işini tamamlamaya karar verdi¹. Bu çalışma çok zor bir işti, çünkü bir yönden V.V. Radloff deşifre edilmesi kolay olmayan vesikaları okuma ve tercüme işleriyle uğraşmıştı, diğer yönden ise Malov’un eski Uygur diliyle ilgili oluşan bilgi temeli, V.V. Radloff’un hatalarının olduğunu ortaya çıkardı (transkripsiyon ve tercümelerde). Fakat her şeye rağmen V.V. Radloff’un bahsi geçen tarihi vesikaları okuma ve tercümeleri incelemede çok büyük önem taşıdıkları için bu metinler Radloff’un transkribe ve tercüme ettiği şekilleri ile aynen muhafaza edilmiştir. Ve ön sözde, özellikle “Düzeltilme ve Eklemeler” bölümünde (“Addenda et corrigenda”) ve kitaba konulan ekteki sözlükte okuma ve tercümedeki düzeltmeler belirtilmiştir. Netice itibarıyla, kitapta tarihi vesikaları okuma ve tercüme etme stili açısından birbiri ile çelişen iki bölüm oluşmuştur. Bu bölümlerden ilki; akademi üyesi, ülkemizde eski Türk tarihine dair vesikaların incelemesinde katkıları çok büyük olan V.V. Radloff’un adıyla ilgili, ikincisi ise, S.E. Malov’un adıyla ilgili olan bölümdür. Bu durum bazı araştırmacılar tarafından dikkate alınmaz ve V.V. Radloff’un yaptığı transkripsiyondan alıntılar yapılarak hataya düşülür¹.

Pamyatniki Uygurskogo Yazıka “Uygur Dilin Tarihi Vesikaları” adlı eserin V.V. Radloff ve S.E. Malov’un yazdıkları bölümleri incelediğimizde, hoca ve öğrencinin çalışma metodlarındaki farklar daha net bir şekilde anlaşılır. V.V. Radloff tarihi vesikaları okur ve tercüme ederken, bu metinlere ilk önce, Altay Türk dilleri açısından yaklaşırdı. O, genelde eserin genel manasını anlar ayrıntılara girmemeye çalışırdı (Orhon anıtlarını da bu metot ile okuyan Radloff değişik baskılar üzerinde defalarca düzeltmeler ve eklemeler yapmak zorunda kalmıştır) (“Die alttürkischen Inschriften der

¹ V.V. Radloff. Uygur Dilinin Tarihi Vesikaları. (V.V. RADLOFF. Uigurische Sprachdenkmaller.). L., 1928.

¹ Bk. örneğin: N. T. SAURANBAEV. Kazak Dilinde Bağfiillerin Anlam ve Fonksiyonları. Almatı, 1942, s. 51.

Mongolei"). S.E. Malov ise bunun aksine, yazının her detayına inerek, imkanlar çerçevesinde itinalı bir şekilde değişik materyallerle karşılaştırarak okur ve tercüme ederdi. S.E. Malov'un V.V. Radloff'la alâkalı olarak "*büyük bezli ve fırça vuruşlu resimlerin ressamı*" şeklinde yapmış olduğu tanımlama çok doğrudur. Aynı şekilde kendisine yapılacak olan "*çok ince, hassas ve parlaklığıyla kendini belli eden resimlerin ustası*" yakıştırmasında da herhangi bir hataya düşüleceğini zannetmiyorum.

Yukarıda bahsedilen hukuki dokümanlar mecmuasının dışında, Malov bir kaç dokümanı da kendi makalelerinde yayınlamıştır: *Dva Uygurskih Dokementa* "İki Uygur Dökümanı"², *Uygurskiye Rukopisniye Dokumenti Ekspeditsii S.F. Oldenburga* "S.F. Oldenburg Seyahatinden Uygur El Yazı Dokümanları". Bu iki makale araştırma ve baskıya hazırlama metodları itibarıyla "Uygur Dilinin Tarihi Vesikaları" kitabındakilerle aynı çizgidedir. (yukarıya bk.).

S.E. Malov'un bir çok makalesi tarihî anıt, kaya ve mezar taşı yazılarıyla ilgilidir. Bu yazıtların bir kısmı Ekim Devrimi öncesi bulundu, bazıları unutuldu ve günümüzde tekrar ortaya çıkarılıyor, fakat yazıtların çoğu Sovyet arkeolog ve jeologları tarafından devrimden sonra bulunmuştur. Onların büyük kısmı S.E. Malov'un elinde geçti ki bunlar makalelerine de yansımıştır: *Drevneturetskie Nadgrobiya s Nadpisyami Basseyna p. Talas* "Talas Nehri Civarındaki Eski Türk Mezar Taş Yazıları"¹, *Noviye Pamyatniki s Turetskimi Runami* "Türkçe Yazılı Yeni Anıtlar"², *Talasskiye Epigrafiçeskiye Pamyatniki* "Talaştaki Epigrafik Yazıtlar".

Bu materyallerin tümü Türkî dilli halkların tarihini incelemede çok büyük önem taşır. Bundan dolayı bahsi geçen malzemeler yerli ve yabancı arkeolog ve tarihçilerin çalışmalarında kullanılmaktadır.

Bu günlerde S.E. Malov Yenisey tarihi vesikalarını okuma ve tercüme etme çalışmalarıyla meşgul. Malov'un bahsi geçen anıtlara karşı ilgisi, 1908 tarihinde Minusinsk şehrindeki Martyanov Müzesini ziyaret ettiği sırada uyanmıştı³. Yenisey tarihi vesikaları çok karmaşık ve deşifre edilmesi büyük çabalar isteyen zor bir mesele idi. Uzun yıllar süren araştırmalar sonucunda S.E. Malov *Yeniseysikiye Runiçeskiye Pamyatniki Kirgizov* "Yenisey Kırgızlarının Anıt Yazıları" adı altında ayrı bir kitap basmak için büyük materyaller toplamıştır. Müellif, 1948 yılının yaz aylarında elde edilen materyallerin kontrolü için Minusinsk şehrine gitmiştir.

Malov, arkeologlar tarafından bulunan kalıntılar üzerindeki yazıların okunuşlarına dair bazı makaleler de yazmıştır: "Türkçe Yazılar Bulunan Bulgar Altın Kadehi" ve "Bilyarsktaki Arap Harflerle Yazılı Kilit".

Malov, birçok eleştiri yazısında eski tarihî vesikalarla ilgili metinlerin veya tercümelerin baskıdan çıkanları ile alâkalı olarak kendi düşünce ve tepkilerini dile getirirdi. Bu tür çalışmalarıyla hem ilim dünyasını yeniliklerle tanıştırır hem de varsa bu yayınlardaki hata ve tutarsızlıkları ortaya çıkarırdı.¹

S.E. Malov sadece dillerle meşgul olmuyor, bunun yanında bir şarkiyatçı gibi araştırdığı millet ve kabilelerin etnografya ve tarihlerini de öğreniyordu. Çalışmalarının bu yönü konuya dair yazdığı makalelere de yansımıştır.

² "V.V. BARTOLD'a". Tacikistan ve İran halkını incelemek için. Taşkent, 1927, s. 387-394.

¹ SSCB BA Sosyal Bilimler Bülteni, 1929, No: 10, s. 799-806.

² Dil ve Düşünce, VI-VII, 1936, s. 251-280.

³ S. E. Malov. Türk Yazıları Olan Taşlar. Dil ve Düşünce, VI-VII, 1936, s. 259.

¹ Bk.: S.E. Malov'un eleştiri yazısı "Kutadgu Biliğ-faksimile" veya H. N. Orkin'in Eski Türk Yazıları eserine eleştiri, 1948, No:2, s. 123.

S.E. Malov etnografya sahasında Türk halkların inançlarıyla ilgili çok büyük materyaller toplamıştır. Nitekim Batı Sibirya'ya olan seyahatinden sonra *Neskolka Slovo Şamanstve u Turetskogo Naseleniya Kuznetskogo Uezda Tomskoy Gubernii* "Tomsk Vilayetinin Kuznetsk Bölgesinde Yaşayan Türklere Şamanizm'e Dair" adlı makalesi kaleme alınmıştır⁴.

Batı ve Orta Çin'e olan seyahatleri sırasında S.E. Malov Sarı Uygur ve Salarların inançlarını incelemeye özen gösterdi ki bunu raporlarından (özellikle ikincisinden) ve yayınladığı makalelerinden görmekteyiz: *Ostatki Şamanstva u Celtih Uygurov* "Sarı Uygurlarda Şamanizm Kalıntıları"⁵ ve *Şamasntvo u Sartov Gostoçnogo Turkestena* "Doğu Türkistanlı Sarta'da Şamanizm"⁶.

Yayımlanan makaleler için S.E. Malov'a Rus Coğrafya Cemiyeti tarafından gümüş madalya verilmiştir⁷.

Ekim devriminden sonra da S.E. Malov değişik Türk halkların inançlarıyla ilgili çalışma ve kayıtlarını yayınlamaya devam etmiştir. Böylece Malov tarafından şu makaleler yayımlanmıştır: *Neskolko Zameçaniy k State A. V. Anohina "Duşa i ee Svoystva po Predstavleniyu Teleutov"* "A.V. Anohin'in 'Teleutların Anlayışına Göre Ruh ve Özellikleri'⁸ adlı makalesine eleştiriler" ve *Şamanskiy Kamen 'ryda' u Tyurkov Zapadnogo Kitaya* "Batı Çin Türklerinde Şaman 'Ya da' Taşı"⁹. Uygur diliyle ilgili yayımlanmış materyallerde Şaman metinleri de mevcuttur¹⁰.

S.E. Malov Eski Türk anıtlarını incelerken, Türk halkların tarihiyle de çok meşgul oluyordu. Malov'un Türk halkların bizzat tarihiyle ilgili eserleri yoktur, fakat onun derin bilgileri bu alandaki uzmanlar tarafından çok iyi bilinir. Bundan dolayı Türk halkların tarihleriyle ilgili çalışmalarda sürekli müsteşar olarak davet edilmiştir. Bazen S.E. Malov'un bu katılımları, şu veya bu halkın tarihiyle ilgili ortaya çıkan soruların açıklığa kavuşmasında büyük rol oynadığı gibi bu durum basına da yansımıştır. Örneğin SSCB İlimler Akademisi Tarih ve Felsefe Bölümünde dönem toplantısında, Volga bölgesinde yaşayan Tatarların etnogenezi hakkındaki konuşması "Volga Bölgesinde Yaşayan Tatarların Etnogenez Problemleri" adlı özetinde yayımlanmıştır*. Daha sonra toplantı materyalleri "Kazan Tatarların Kökenleri" (Kazan, 1948) adlı kitapta da yayımlanmıştır. Bu kitapta S.E. Malov'un konuşmalarının stenograması yayınlandı (s. 116-119).

Tatarların diğer Türk halklarıyla olan ilişkileri hakkında daha önceki yazılar, Kazan üniversitesinin Tarih ve Etnografya bölümünün Arkeoloji Cemiyetinin toplantı ve oturumlarının protokollerine yansımıştır.

S.E. Malov için Türk halkların tarihini incelemesinin ayrı bir yeri vardır. O, Türk dili ve tarihinin oluşmasıyla ilgili çalışmalarla da meşgul olmuştur. Bu alanla ilgili Malov'un kaleme almış olduğu makaleler: "Kazak Dili Tarihine Dair", "Orta Asya Türk Edebî Dilleri Tarihinde Alişer Nevayi Dünyası" vb.

⁴ *Civaya Starina*, 1912, vıp. I, str. 61-74.

⁵ *Civaya Starina*, 1912, vıp. I, str. 61-74.

⁶ *Sbornik MAE*, t. V, 1917, str. 16.

⁷ Sm. Ob etom: Otçet o deyatelnosti Otdeleniya Etnografii i Sostoyaniy pri nem Postoyannih Komissiy za 1912 g. *Civaya Starina*, 1913, vıp. I-II, str. XXIV

⁸ *Sovetskaya Etnografiya*, I, 1947, str. 151-160.

⁹ *Sovetskaya Etnografiya*, I, 1947, str. 151-160.

¹⁰ Sm., naprimer: Materiali po Uygurskim Nareçiyam Sin-Dzyna. Sb. "S.F. Oldenburg..." 1934 str. 307-322.

SERGEY EFİMOVİÇ MALOV'UN İLMÎ VE İÇTİMÂÎ FAALİYETLERİ

S.E. Malov tüm ilmî çalışmalarının yanı sıra bazı Türk halkların alfabelerini oluşturma ve ilmî kadrolarını yetiştirme çalışmalarına da aktif olarak katılmıştır.

S.E. Malov'un bağımsız çalışmalarının başlangıç tarihi Büyük Ekim Sosyalist Devriminin yapıldığı yıllara denk gelmektedir. O sıralar, Türk halklarının şekil olarak milli, muhteva olarak sosyalist yeni bir kültür temelini oluşturulmasında, partinin Lenin-Stalin millî politikasını gerçekleştirdiği yıllardı. Bu halklara yazı ve edebiyat dilini oluşturmak devletin en önemli işlerinden biriydi.

S.E. Malov bu çalışmalar yeni başlarken katılmıştı. Şu bir gerçek ki, ilk zamanlar bizim Türk Cumhuriyetlerimizde yazı ve edebî dilin oluşturulması için gerekli kadroların bulunamaması şeklinde özetleyebileceğimiz bir sıkıntısı yaşıyordu. Bundan dolayı alfabe ve dil kurallarının oluşturulmasında merkezde çalışanların katılımları sağlanmıştı. Leningrad'da bu tür çalışmaları İlimler Akademisi gerçekleştiriyordu. S. E. Malov'un üye olduğu Radloff halkası Akademi tarafından bu çalışmalara dahil edilmişti. Radloff halkasının ve Dil Seksiyonu bünyesindeki Neofiloloji Cemiyetinin oturumlarında değişik Türk dillerinin alfabe projeleri değerlendiriliyordu. Bir çok oturum ve uzun tartışmalar sonucunda tek standarda uygun Latin alfabesi geliştirildi. S.E. Malov, Radloff halkasının üyesi olarak, proje değerlendirilmesinde aktif bir şekilde katıldı, daha sonra pratikte kullanmayla ilgili değerlendirmelere de iştirak etmiştir.

1926 tarihinde S. E. Malov, Bakü'de gerçekleşen İlk Birlik Türkoloji kongresinde iştirak etmiş ve "Eski Türk Dillerinin Araştırılması Dair" adlı bir de konuşma yapmıştır.

1930 tarihinde Malov, Alma-Ata'da gerçekleşen İkinci Tüm Uygur Orfografya Konferansında, daha önce yerel matbaada basılan "Uygurların Edebi Dili" ve "Sarı Uygurlar" adlı konuşmalarıyla iştirak etmiştir (bk. S. E. Malov'un ek çalışmalar listesi, s. 26). Daha sonra "İkinci Tüm Uygur Orfografya Konferansı Materyal ve Kararları"na da iştirak etmiştir (Kızıl-Orda, 1932).

Malov 1934 yılında Simferopol şehrinde gerçekleşen İkinci Kırım Orfografya Konferansına katılmış ve yerel basında geniş yankılar uyandırmıştır. (bk. S.E. Malov'un ek çalışmalar listesi, s. 26).

Malov 1935 yılında Turtkul şehrinde yapılan Birinci Karakalpak Dil Konferansına katılmıştır. Aynı sene Türkmenistan'da dil problemleriyle ilgili zirve toplantısına da iştirak etmiştir.

Malov 1937 yılında Alma-Ata'da yapılan Uygur Kültürü Uzmanları Konferansına katılmıştır. Konferans sonrası iki değerli katılımcının onuruna kutlama töreni yapılmıştır. Bunlardan birisi S.E. Malov idi. Bu kutlamalar yerli basına da yansımıştır*.

1938 tarihinde latin alfabesinden kril alfabesine geçiş sürecini gerçekleştirmek amacıyla Yakutistan'a gitmiştir.

S.E. Malov, pratik faaliyetler gerçekleştirmek maksadıyla değişik yerlere yapmış olduğu seyahatlerinde topladığı bilgileri her zaman ilmî çalışmalarında kullanırdı. Bir çok defa yerel dil seyahatlerine katılırdı. İşte, Turtkul'de basılan "Karakalpak Dili ve Onun Öğrenilmesi"*; "Karakalpak Diliyle İlgili Notlar" adlı eserler, 1933 tarihinde Karakalpak dil seyahatinde katılmasının neticesidir. S.E. Malov buna benzer çalışmaları Türkmenistan'da da gerçekleştirmiştir. "Türkmen Dili ve Lehçeleriyle İlgili Notlar" (4 sayfa) adlı basılması beklenen çalışma bu seyahatin neticelerindedir.

Fakat, belki de, S.E. Malov'un bizim Türk Cumhuriyetlerimizde milli kültür oluşumundaki en büyük katkısı, bu cumhuriyetlerin kendi vatandaşları arasından dilci kadroları hazırlamakta gösterdiği gayretleridir.

SSCB'nin her bir Türk Cumhuriyetinde mutlaka S.E. Malov'un dil uzmanı öğrencisi vardır. Onların çoğu yerli dil, edebiyat enstitülerinde büyük uzman, Birlik cumhuriyetleri İlimler Akademilerinde üye ya da muhabir üyeler seviyesindedir.

S.E. Malov'un bu hizmeti herkes tarafından kabul edilmiştir. Kazakistan SSC Yüksek Sovyeti Prezidyumun kararıyla S.E. Malov'a "Dil Bilimi Alanında ve Kazakistan'ın Bilimsel Kadrolarını Hazırlamada Özel Gayret ve Hizmetleri" için Kazakistan SSC'nin Bilim Adamı unvanı verilmiştir. Aynı hizmetlerinden dolayı Yakut Özerk Cumhuriyetinin Yüksek Sovyeti (Kurul) kararıyla takdîrnameyle ödüllendirilmiştir.

S.E. Malov'un pedagoji faaliyetleri 1917 tarihinde Kazan şehrinde başlamıştır. Bu tarih–aslında bu tarih önemli bir tarihtir. Ülkenin tüm hayatı alanlarında olduğu gibi, üniversite eğitimi de bu tarihlerde sarsıntıya ve köklü değişikliklere uğramıştı. S.E. Malov hemen genel çalışmalara katılmıştı.

1917 tarihinde, Kazan Üniversitesine bağlı Tarih-Filoloji Fakültesinde Şarkiyat (Türk ve Fin) Bölümlerinin kurulmalarına adanan iki yazısı yayınlanmıştır: "Kazan Üniversitesinin Tarih-Filoloji Fakültesinde Doğu (Türk ve Fin) Bölümlerin Kurulmasına Dair" ve "Şarkiyat Bölümlerinin Yeni Kürsüleri".

Ülkenin değişik üniversitelerinde S.E. Malov ders okutmuştur: "Türkoloji'ye Giriş", "Eski Türk Dilleri", "Uygur Dili" ve "Özbek Dili" v.s.

S.E. Malov özellikle doktora öğrencileriyle çalıştı ve çalışmaktadır. Onların çoğu kendi ana dillerini onun yönetimi altında öğrenmiştir: Azeri, Balkar, Kazak, Karakalpak, Kırgız, Kumandin, Oyrot, Tatar, Türkmen, Özbek, Uygur, Şor, Hakas, Yakut. Sadece bu dilleri saymamız onun çok yönlü çalışmalar yaptığına dair bir göstergedir. Eğer buna, doktora öğrencilerin kendi isteklerine göre olan çalışmalarını da ekleyecek olursak, o zaman çalışma değişik alanlarda olurdu; morfoloji, sentaks, deyimler ve idyomatik deyimler, söz dizim, fonetik, dil tarihi, diyalektoloji alanlarında.

S.E. Malov pratik çalışmalarda bulunurken, sürekli olarak öğrencilerini teşvik eder ve bunun "*Bir Türkoloğun Boynunun Borcu*" olduğunu dile getirirdi. S.E. Malov'un tüm ilmi, pedagojik ve içtimai faaliyetleri bu ilim adamının "Bir Türkoloğun ödemesi gereken borcunu" yerine getirdiğine dair birer delil, çok milletli ülkemizin bilim ve kültürünün gelişmesinde birer örnektir.

Çeviren: Bahtiyar ABDILDAYEV